

К.Ю. ЯКОВЕНКО

Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди, м. Харків

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИРІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ключові слова: педагогічне мислення, педагогічна ситуація,
обдарованість, соціальний педагог.

У наш час особливого значення набувають уміння людини самостійно мислити, висувати нові нестандартні ідеї, проявляти творчий підхід до вирішення ситуації, тому система сучасної освіти спрямована на ефективний розвиток здібностей та обдарованості учнів. У сучасній педагогічній науці приділяється велика увага питанню створення умов для навчання і розвитку обдарованих молодих людей. Питання розробки програм підготовки соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності висвітлено у роботах О.В.Мудрика, Т.Г.Мінчука, В.Д.Семенова, В.О.Сластьоніна. Але незважаючи на це недостатньо висвітленим є питання підготовки соціальних педагогів для роботи з обдарованими учнями в умовах ЗНЗ різних типів. Тому, постає потреба у розробці технології підготовки соціальних педагогів для роботи з обдарованими дітьми з урахуванням досвіду видатних педагогів в умовах сучасного загальноосвітнього навчального закладу. Метою роботи є аналіз можливостей використання досвіду А.С.Макаренка у практичній діяльності соціальних педагогів навчальних закладів, а також розгляд особливостей формування педагогічного мислення у майбутніх соціальних педагогів у процесі вирішення педагогічних ситуацій.

На думку А.С.Макаренка, загальні цілі виховання змінюються з подальшим розвитком суспільства [3]. Видатний педагог спроектував систему виховання цілісної особистості так, що більшість його положень є актуальними і важливими у наш час. Розуміючи складність розробки загальної програми виховання молоді, А.С.Макаренко

підкреслював необхідність впливу педагога на вихованця, а також уважав, що учень повинен бути творчою індивідуальністю. Саме це положення і є головним для майбутнього соціального педагога у процесі організації діяльності з обдарованими учнями. У „Книзі для батьків” А.С.Макаренка наводить приклад виховання єдиного сина у сім’ї, в якій за допомогою детально продуманої системи виховання дитина випередила однолітків у навчанні, але сформувалась як егоїст, стала байдужою до усього. Тому важливим завданням для соціального педагога є розробка і впровадження ефективних методів та приймів роботи з метою успішної адаптації обдарованих дітей у соціумі.

У процесі підготовки майбутнього соціального педагога необхідно врахувати і важливість формування у спеціаліста педагогічного мислення з метою вирішення непередбачуваних педагогічних ситуацій. Досвід роботи А.С.Макаренка підтверджує, що такі ситуації є численними в практиці роботи з учнями, які мають високий рівень академічних та творчих здібностей, тому постає необхідність залучення соціальних педагогів для роботи як з дітьми „групи ризику”, так і з обдарованими учнями, які часто проявляють нестандартний підхід, оригінальність поведінки, високий рівень креативності. Майбутній соціальний педагог має бути готовим до роботи з педагогічними завданнями, вирішення яких потребує миттєвих дій.

Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу виконує різні ролі та функції у роботі з обдарованими учнями. Так, М.Б.Євтух, О.П.Сердюк, Б.З.Вульф, Г.В.Мухаметзянова, Ф.А. Мустаєва розглядають ролі, які належать соціальному педагогу навчального закладу: 1) посередника (сприяє взаєморозумінню між окремими людьми та їх оточенням, впливає на взаємодію між організаціями та інститутами, здійснюючи значний вплив на соціальну політику в конкретному регіоні). Зазначимо, що працюючи у загальноосвітньому навчальному закладі соціальний педагог є посередником між дитиною та вчителем, адміністрацією, батьками. Окрім цього Ф.А.Мустаєва розглядає такі ролі соціального педагога, як: 2) адвоката (захисника інтересів і законних прав клієнта, його сім’ї, різноманітних категорій населення, відстоює соціальну справедливість стосовно кожного члена суспільства, а також створює оптимальні можливості для становлення його суб’єктності). Ми розглядаємо цю роль соціального педагога через захист прав обдарованої особистості на унікальність і неповторність. Соціальним педагогом навчального закладу створюються оптимальні соціально-педагогічні умови для розкриття здібностей і талантів учнів; 3) помічника всіх клієнтів у вирішенні їх проблем, допомагає людям розширити їх компетентність і здатність власними силами вирішувати проблеми. Зазначена функція соціального педагога виконується в роботі з обдарованими учнями в умовах загальноосвітнього навчального закладу. На нашу думку, вона ґрунтується на використанні ресурсного підходу, який важливо застосовувати у процесі створення оптимальних умов для розвитку здібностей учнів. Соціальний педагог допомагає дитині, вчителю, батькам зрозуміти проблему, що виникла у результаті їхньої взаємодії та зорієнтувати на конструктивні шляхи її вирішення, а також допомогти знайти у собі ресурси для бажання та можливості знаходити такі рішення самостійно; 4) соціального терапевта й наставника сім’ї дітей (турбується про здоров’я та моральні загальнолюдські цінності, своєчасне вирішення проблем). Як було сказано раніше, соціальний педагог виконує функцію соціального партнера. Саме за допомогою партнерських відносин і здійснюється турбота про моральний розвиток особистості, здійснюється позитивний вплив на сім’ю учня, який проявляє високі досягнення у школі, але потребує підтримки та захисту з боку дорослих, освічених людей; 5) конфліктолога, який допомагає у передбаченні та вирішенні конфліктних ситуацій. З досвіду шкільної практики відзначимо,

що численними є конфлікти між учнями, що мають високий рівень здібностей (академічних, творчих, спортивних, лідерських, комунікативних), а також їх ровесниками, вчителями, батьками. Тому соціальний педагог може взяти активну участь у вирішенні таких конфліктних ситуацій, використовуючи ефективні форми взаємодії та партнерства з усіма учасниками навчального процесу; 6) аніматора, спонукаючи людину до дії, сприяє відновленню взаємовигідної взаємодії між особистістю та суспільством. У процесі роботи соціального педагога з обдарованими учнями необхідним є постійне залучення дитини до різних видів діяльності, корисних як для особистості дитини, так і для суспільного життя; 7) експерта, громадського діяча, організатора. Беручи до уваги зазначені ролі, відмітимо, що у роботі соціального педагога з обдарованими учнями важливими будуть елементи соціального виховання, компетентного впливу на дитину та її сім'ю з метою створення необхідних умов для прояву та розвитку здібностей дитини [2, с.4].

Досвід роботи соціального педагога з обдарованими дітьми дозволяє виокремити такі особливості обдарованої дитини, як: неадаптованість, наявність конфліктів і труднощів у спілкуванні, постійні стреси, перевтомлення. Тому діяльність соціального педагога з обдарованими учнями буде різнобічною, спрямованою на аналіз труднощів та перспектив у відповідній педагогічній ситуації.

У процесі аналізу педагогічних завдань можна виділити три основних етапи: 1) аналітичний етап починається з аналізу та оцінки створеної ситуації й завершується формуванням самого завдання. Під час цього етапу важливо навчити студентів чітко й лаконічно формулювати педагогічне завдання; 2) проєктивний етап спрямовано на планування способів вирішення поставленого завдання, тобто розробку „проєкту” цього вирішення. Тут соціальний педагог обирає найбільш ефективні методи, засоби, прийоми для роботи над вирішенням ситуації; 3) виконавчий етап забезпечує практичне втілення розробленого проєкту.

У процесі вирішення педагогічних ситуацій необхідно враховувати їх специфіку, а саме – умови, за яких здійснюється діяльність соціального педагога, який працює з різними учнями. Окрім цього, у педагогічній ситуації відбувається виховний вплив на учня. Педагогічні проблеми є комплексними, тому їх не можна розв'язати тільки за допомогою методів педагогіки чи психології, їх вирішення потребує своєрідного синтезу знань, який здійснює соціальний педагог у процесі створення відповідної соціально-виховної технології.

Педагогічні ситуації, що виникають у процесі навчання і виховання обдарованих учнів, можуть бути запланованими соціальним педагогом для вирішення важливих завдань. Наприклад, ситуації, в яких учні повинні проявити високий рівень організаторських та комунікативних здібностей за допомогою розв'язання поставленого завдання-проблеми, у процесі вирішення якого розкриваються приховані здібності учнів. Цінність представляють і несподівані ситуації, що виникають у ході діяльності, і потребують гнучкості, мобільності як від учнів, так і від соціального педагога. Створення педагогічних ситуацій викладачем вищого навчального закладу перед майбутніми соціальними педагогами сприяє формуванню цілісного педагогічного мислення студентів, виробленню навичок самостійності, підвищенню рівня пізнавальної активності.

Дослідження С.В.Мелешина, І.В.Харламова, О.Ю. Щербакова вказують на те, що вирішення студентами великої кількості педагогічних завдань сприяє виробленню творчого підходу до виконання професійних функцій. Вміння вирішувати несподівані педагогічні ситуації можна розглядати як одну з вимог до діяльності соціального педагога у роботі з обдарованими учнями. На думку С.Дубяги, педагогічна ситуація

може виступати як основний дидактичний матеріал [1]. Майбутній соціальний педагог повинен вміти визначати умови, за яких склалась ситуація. Наприклад, вміти визначати умови, які впливають на зниження інтересу до навчання академічно обдарованого учня, а також проявляти готовність до проектування й здійснення діяльності щодо зменшення впливу негативних факторів на розвиток особистості.

Педагогічні ситуації можуть використовуватись на практичних заняттях з курсу „Соціальна педагогіка”, „Соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти”, а також на аудиторних та позааудиторних заняттях волонтерською діяльністю в закладах соціальної допомоги. Використання педагогічних ситуацій на аудиторних заняттях надає можливість моделювати конкретні ситуації, наближатись до життєвих реалій, визначити особливості виникнення ситуацій. На аудиторних заняттях активність студентів-майбутніх соціальних педагогів досягається за допомогою самостійного виконання завдань під контролем викладача, який, за допомогою рефлексії, спрямовує студента на пошуки різних шляхів вирішення нового завдання.

З метою ефективного вирішення педагогічного завдання соціальному педагогу необхідно володіти такими професійними якостями, як: зацікавленість у здійсненні соціально-педагогічної діяльності, гнучкість мислення, оригінальність, винахідливість, мобілізаційні вміння під час розв’язання конфліктних ситуацій, толерантність, рішучість та послідовність у здійсненні діяльності, педагогічна інтуїція, достатній рівень сформованості педагогічного мислення.

А.С. Макаренко вважав, що необхідним для вихователя є те, щоб не показати вихованцям, що вони піддаються спеціальним педагогічним процедурам. Саме це, на думку автора, і є важливим елементом педагогічної майстерності [5]. Враховуючи думку видатного педагога, відмітимо, що у процесі навчання майбутніх соціальних педагогів важливо використовувати ефективні технології з метою формування їх педагогічного мислення, творчих здібностей, інтересу до здійснення професійної діяльності з обдарованими учнями.

Отже, включення майбутніх соціальних педагогів у процес вирішення педагогічних ситуацій у роботі з обдарованими учнями сприяє розвитку їхніх професійних здібностей, активізує творчу діяльність, креативність, систематизує набуті теоретичні знання, готує до здійснення практичної діяльності у межах навчального закладу, допомагає системно і чітко планувати діяльність, а також враховувати вплив різних факторів, що забезпечуватимуть розвиток якостей обдарованих учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубяга С. Підготовка майбутніх учителів до розв’язання непередбачуваних педагогічних ситуацій // Рідна школа. – 2006. – №1. – С.28-29.
2. Євтух М.Б. Соціальна педагогіка: підручник. – К.:МАУП, 2002. – 232 с.
3. Макаренко А.С. Воспитание гражданина. – М.: Просвещение, 1988. – С.5-30.
4. Мустаєва Ф.А. Социальная педагогика: Учебник для вузов. – М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 528 с.
5. Сухомлинський В.А. Сто советов учителю/ В.А.Сухомлинский. – К.: Рад.шк., 1988. – С.303.

К. Ю. Яковенко

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды,
г. Харьков

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ
СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ РЕШЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
СИТУАЦИЙ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ УЧЕНИКАМИ
В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье рассмотрены особенности формирования педагогического мышления будущих социальных педагогов в процессе разрешения педагогических ситуаций. Проанализированы роли, которые выполняет специалист в процессе возникновения конфликтов и возможных трудностей во время обучения в школьной среде. Определена возможность использования опыта выдающегося педагога А.С.Макаренка в работе социального педагога с одаренными учениками в условиях общеобразовательных учебных заведений

Ключевые слова: педагогическое мышление, педагогическая ситуация, одаренность, социальный педагог.

K.Y.Yakovenko

FORMING OF PEDAGOGICAL MENTALITY FUTURE SOCIAL TEACHERS IN
THE PROCESS OF SOLVING PEDAGOGICAL SITUATIONS DURING THE WORK
WITH TALENTED PUPILS AT SCHOOL

In this article are considered the features of pedagogical thought formation of future social educational specialists in process of solving pedagogical situations. The analysis the role of the specialist in process of arising of conflicts and possible difficulties during teaching process in school environment was made. The possibilities of using the experience of an outstanding tutor, A.S.Makarenko, in the work of social educational specialist with gifted children in the conditions of general education establishments were determined.

Key words: pedagogical thought, pedagogical situation, gift, social educational specialist.

*Одержано 20. 03. 2009 р.
Рекомендовано до друку 27. 05. 2009 р.*